

БОШКО СУВАЈЦИЋ

МИТСКИ ОБРАСЦИ У ПОЕЗИЈИ ВАСКА ПОПЕ

Игре загонетања и загонетање игре

САЖЕТАК: Васко Попа долази до мита не реконструкцијом словенских веровања и митологије, већ директно, преко самог језика и културног памћења које је у њему очувано. То преиначење митских образаца могло се извршити понајпре у језику, где су усмене формуле, у сржној тачки смисла, оживљене игром загонетања и загонетком игре. У особеном синкретизму светог и профаног, у интегралној песничкој грађевини Васка Попе, оригиналне митолошке представе укрштене су са колоквијалним језичким исказима у сложеним процесима симболичког пресликавања конкретних ствари и предмета.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: мит, поезија, загонетка, Васко Попа, игра

Чак и пре артикулисаног језика, људски глас је, по својим звучним експлозијама и фонијским артикулацијама, био способан да пренесе поруку, наређење или жељу, али исто тако да оживи читав један имагинарни универзум. Како је усавршаван, језик је развијао своја магијско-религиозна средства. Изговорена реч је покретала снагу коју је било тешко, ако не и немогуће зауставити.¹

Васко Попа долази до мита не реконструкцијом словенских веровања и митологије, већ директно, преко језика и културног памћења које је у њему очувано; не преко „имена и презимена ствари”, већ преко ствари самих:

¹ Мирча Елијаде, *Историја веровања и религијских идеја. Од каменог доба до елеузинских мисијеија*, књ. 1, Просвета, Београд 1991, 29.

Попине песничке слике подразумевају исказе и слике из народне поезије и фразеологизама. Језик у Попиној поезији обнавља своју древну функцију – магијску. Поново му се враћају моћи које је имао у загонеткама, пословицама, бајкама и у другим облицима који су, у ствари, остаци некадашњих митова.²

Реинтегришући првобитна значења речи и својства предмета у особеном синкретизму, поступку који је својствен фолклорним врстама и архајској религијској матрици, Попа, особито у првим збиркама, хотимично гради привид једноставности облика и анонимности певања:

Не скривајући тачке ослонца свог стваралаштва, Попа је, с друге стране, за разлику од спонтаности усмене импровизације (која је такође резултат сложених стваралачких процеса), смишљено градио једноставност својих стихова, како су учавали многи тумачи његове поезије. Попине песме, посебно из првих збирки, одиста су „песме без песника”, али им је тиме, насупротив усменим ствараоцима, песник јасно утиснуо печат сопственог ауторства. Из перспективе архитектонике читавог дела Васка Попе постаје јасно да је, у својим највишим даметима, ова поезија само танким, површинским слојем „магија без одређене намене”, јер пуноћа сазвучја постаје доступна тек када се наслуте дубински токови Попиних доминантних симбола и њихова међусобна вишеструка испреплетеност.³

То акумулирање метафоричких слика под херметичном капсулом мита могло се извршити понајпре у језику, где су усмене формуле преобликоване у сржној тачки смисла, од ковина првобитних митема-речи, оних које временом сазру до „имена и презимена” ствари у поступку њиховог симболичког пресликавања у нове форме и супстанце човековог доживљаја света. Другим речима, у постојбини мита зачиње се интегрална драма човекове судбине која се остварује у језику. У свим менама Попиног стваралаштва остаје, међутим, као поетичка константа, оно неупоредиво „поверење” према народном певачу као „првом песнику” човечанства:

С поверењем, које није упоредиво, приступао је Васко Попа „првом песнику”, како је једним именом назвао све творце „народних

² Душанка Филиповић, „Програмски избори народних умотворина *Младићство народној јенији* (1924) Растка Петровића и *Од златна јабука* (1958) Васка Попе”, *Зборник Майице српске за књижевност и језик*, 48, 2/3, 2000, 297.

³ Снежана Самарџија, *Речи у времену: усмено стваралаштво и епихе српске књижевности*, СКЗ, Београд 2018, 455–456.

умотворина” у свим временима. [...] Попа је створио нови свет на основу универзалног предтекста, од слободних јединица/симбола фолклорног језика и живог говора. „Васко је био први језикотворац у мојој генерацији”, записао је у мемоарским есејима Миодраг Павловић.⁴

Загонетке, пословице, пословичка поређења, изреке, басме, бајалице, клетве, благослови, бројанице, све те „у обичај узете речи” и форме архаично-религијског мишљења представљају зачуране формуле смисла које као окамењени обрасци почивају у дубинама језичке имагинације. У синтагматским спојевима архаичног и колоквијалног, светог и профаног, на фону колоквијалног исказа песник активира најдубље кодове митског мишљења: емоционалну пренапрегнутост, психолошку изнијансираност, аналогију међу контекстима и предметним сферама у неодредивим дубинама културног памћења чији је трансфер омогућен делотворношћу песничког језика. Израз се у дубинама сажима, контрахује, да би на површини, у оквиру песничке слике ослободио, на први поглед, безобално богатство језичких могућности. Ипак, геометријски прецизна композиција Попине песничке грађевине не трпи распусност импровизације нити ентропију усмено традиране варијанте. Како примећује Иван В. Лалић, реч је о особеној симбиози „фолклорног језичког искуства и урбане лексике”,⁵ односно споју „лексичког богатства и синтактичке строгости” (Миодраг Павловић). Запретен у дубинама колективних веровања, смисао се исказује фигураивним путем, посредством језичке игре. Строго се води рачуна да реч, поред митолошко-магијске, мора задржати и комуниктивну функцију:

Оно што је за Попину поезију било пресудно десило се на тачки где су се његове песничке слике приближиле и спојиле са митским. Али митске слике у овом случају нису, бар у почетку, долазиле непосредно из ма које митологије, као што је то код неких других песника, него посредством језика: из наслојених слика које он памти и које кроз фразеологију и фолклор уназад сежу до митске основе.⁶

⁴ Хатица Диздаревић Крњевић, *Сацајџавање са традицијом: у њејзажу „Нејочин-џоља” Васка Поје*, Чигоја штампа, Београд 2002, 5.

⁵ Иван В. Лалић, „О поезији Васка Поје”, у: Васко Попа, *Песме*, Нолит, Београд 1988, 360.

⁶ Новица Петковић, „Увод у тумачење Попине поетике”, у: *Поезија Васка Поје: зборник радова* (ур. Новица Петковић), Институт за књижевност и уметност – Друштво „Вршац лепа варош”, Београд – Вршац 1997, 23–24.

Када говоримо о декодирању митских образаца у тумачењу Попине поезије, треба имати у виду да је реч о „неодредиивој дубини” прожимања архетипских слика и митско-етнографског подтекста са колоквијалним језичким обрtima:

Сложен поступак преиначења најпре издваја усмене обрасце из њихове природне средине и традиционалне ограничености. Самим тим што је вербални сегмент (или етнографски запис) удаљен од принуде изворног контекста (лишен првобитне зависности и функције), он је „на слободи” за нове смисаоне перспективе. У поетској преобразби подтекста Попа није успостављао једноставне „корелације” и праволинијске везе ни на тематском ни на плану спона међу два слична и различита сустава књижевних норми. То није наслојавање већ прожимање на неодредиивој дубини.⁷

Симболичко преиначавање конкретних предмета из сфере материјалне културе и формулативног фонда усмене традиције у њихов апстрактни сликовни одраз, у симболички појмовни лик, једна је од основних одлика стилско-језичког поступка Васка Попе:

Полазећи од синтагме „пшеница белица”, која спада у стална места у нашој епизици, попут бијела кула, вјерна љуба, бритка сабља, Попа је извео пресликавање и једну конкретну ствар (биљка) превео на чисто сликовно-симболички план, успоставивши тако дубљу везу између судбине народа, који због трагичних историјских околности мора да се сели у реалном и у метафизичком аспекту. И тако се у једном наоко неважном детаљу, у једној синтагми грађеној по логици песничког језика, види дубина и снага Попине везаности за националну историју и митологију, посебно за њено симболичко поље.⁸

Игре загонетања

За „руковет народних умотворина” *Од златна јабука* (1958) речено је да „слика коју образује избор није ни лирска ни епска, него је заправо мозаички зборник народне фантастике од најбоље грађе”.⁹ Та фантастика од „најбоље грађе” манифестује се већ у избору насловне формуле зборника. Злато је у митологији Словена симбол

⁷ Х. Диздаревић Крњевић, нав. дело, 7.

⁸ Радивоје Микић, *Текст иза текста*, Народна библиотека „Стефан Прво-венчани”, Краљево 2020, 72.

⁹ Хатица Крњевић, „*Од златна јабука* Васка Попе”, *Књижевне новине*, 44, 812 (15. 1. 1991), 7.

плодности. С друге стране, веома је комплексна симболика јабуке у нашој традиционалној култури: од љубавне и еротске симболике,¹⁰ преко соларне атрибуције, све до библијских асоцијација.¹¹

Песничка слика о „непочин-пољу” гради се по аналогији са народним загонеткама које Васко Попа уноси у своју „руковџ народних умотворина”:

ЗВЕЗДЕ

Просу се зубља по *неголей-пољу*,
Ни кога опече, ни што запали,
Но стани, пани.¹²

„Недолет-поље” народне загонетке ће нас свакако подсетити на „непочин-поље”, али и на присуство других аналогних „језичких конструкција с негацијом у фолклорном језику – (*неврај-поље, неголей-поље, неврај-гора*)”.¹³ У лексичком одабиру речи и њиховом синтаксичком склопу у басми којом се баје „против урока” у избору *Од злаја јабука* наслућујемо тајанствено чарање које се одвија у песми бр. 26 из циклуса „Далеко у нама” Попине почелне збирке *Кора*:

Летела бела птица преко белог поља. У кљуноу је носила бело млеко, па га у лету испустила. Бело млеко је пало на бео камен...¹⁴

... И ко је та *йицица*
На напуцком *небу моја срца*
Јегина йицица

Гласом ме твојим к себи зове
Јер не уме *бела*
На земљу да слеји.¹⁵

¹⁰ Ана Вукмановић, „Еротска симболика биљних плодова у јужнословенској усменој лирици”, у: *Фолклористика: часопис Удружења фолклориста Србије*, ур. Соња Петровић, Мирјана Закић, Удружење фолклориста Србије – Филолошки факултет – Универзитетска библиотека „Светозар Марковић”, Београд, 1, 1 (2022), 36–39.

¹¹ Павле Софрић Нишевљанин, *Главније биље у народном веровању и певању код нас Срба*, Талија издаваштво, Ниш 2022, 112–113.

¹² Васко Попа, *Од злаја јабука: руковџ народних умотворина*, Просвета, Београд 1966, 12.

¹³ Х. Диздаревић Крњевић, нав. дело, 48.

¹⁴ В. Попа, нав. дело, 42.

¹⁵ Васко Попа, *Сабране њесме*, прир. Борислав Радовић, Завод за уџбенике и наставна средства – Друштво „Вршац лепа варош”, Београд – Вршац 2001, 72; подвукао Б. С.

У циклусу „Косово поље” збирке *Усїравно небо* носилац радње је „Венцоносац”: „Венцоносац” је онај који носи мученички венац, иго подвига и жртве. Носилац венца је страдални изборник небеског, непропадљивога царства, овенчаник духом. Сама сложенница призива у језичком и културном памћењу поетику култних списа посвећених кнезу Лазару. У *Пролошком жиїицију кнеза Лазара*, *Служби кнезу Лазару* и још неким косовским списима кнез Лазар и његови ратници појављују се као победници, украшени „мученичким венцем”.¹⁶

У песми „Подражавање сунца” срећемо кованицу „јабуконосац”, изграђену по идентичном обрасцу, расклапањем фразеологизма „од злата јабука”, са могућом реминисценцијом на легенду у стиху „Цар Дуклијан и Крститељ Јован”,¹⁷ у којој се руководиоци подземног и надземног царства препиру и надигравају око тога ко ће уграбити „од злата коруну” / Сунце:

Изгрејало срце једноме од нас
Високо насред згаришта неба

Кренуло је сунчевом путањом
Зараслом у гвоздени коров
И зашло за чађави зреник

Чекали смо узалуд да се врати
Са младим *јабуконосцем*
Или бар са дванаест огњених грана

Од тада свако од нас носи
На тешком ланцу своје срце
Везано за једно верно ребро
(В. Попа, *Сабране њесме*, 171).

У песми је видљива алузија на Исуса и дванаест апостола („млади јабуконосац” са „дванаест огњених грана”), али и на митолошку представу аграрне календарске године. Реч је о кружној,

¹⁶ *Сїиси о Косову*, Стара српска књижевност у 24 књиге, књ. тринаеста (ур. Милица Грковић), Просвета – Српска књижевна задруга, Београд 1993, 128–129; в. Бошко Сувајџић, *Кључ од Косова*, Албатрос плус, Београд 2021, 371.

¹⁷ *Срїске народне њесме*, скупио их и на свијет издао Вук Стеф. Карацић, књ. II, у којој су њесме јуначке најстарије, Беч 1845, Сабрана дела Вука Карацића, књ. V, прир. Радмила Пешић, Издање о стогодишњици смрти Вука Стефановића Карацића 1864–1964 и двестагодишњици његова рођења 1787–1987, Просвета, Београд 1988, бр. 17.

митској концепцији времена. О томе говори готово истоветна стилизација песме и народне загонетке „Година”, која је смештена на истакнуто место, у средиште збирке *Од златна јабука*, чиме је посредно указано и на важност коју антологичар придаје категорији светог времена у народном календару:

ГОДИНА

„Тисова жђелица, у њој дванаест јабука, у свакој јабуци по четири шапице.”

(В. Попа, *Од златна јабука*, 121).

На соларну симболику јабуке асоцира песма „Крунисана јабука”, која отвара циклус „Размирица” у збирци *Сјоредно небо*. Символ „крунисане јабуке”, у садејству са уводним стихом („Извади сунце из уста”), подастире астралну перспективну песничкој слици која води порекло из усмене културе („златна корона” / Сунце), али се прожима и са елементима византијске химнографије,¹⁸ односно библијске семантике, везане за јабуку као „дрво сазнања добра и зла”.¹⁹

У збирци *Усјравна земља* уносе се, на симболичком и тематско-мотивском плану, два комплекса митопоетске традиције: она која почиње са Светим Савом, односно са вучјим пастиром који је наследник хромог вука – „Вучји пастир наставља време вука. Његова улога је предводничка, просветитељска, свезналачка. Он води, учи, упућује. То време још увек је митско, мета-историјско”²⁰ – и она чији је носилац Венцоносац, јунак косовског опредељења. Међутим, Венцоносу је судбина доделила историјско време, те се он издваја као трагична личност чији трагизам видимо „у опредељењу за чин медитације иако историјско време подразумева чин акције”. Излазак на историјску сцену и чин праве акције видимо тек са појавом Карађорђа, трећег јунака збирке. Ходочасник на свом путу кроз простор и време узима од сваког од ових јунака понешто и све што је прикупио из прошлости (митске и историјске) доноси у свом завежљају у нашу садашњост, те се тако „време *Усјравне земље* протеже од митског, преко историјског до садашњег везујући се у чвор свевремености”.²¹

¹⁸ В. Радивој Радић, „Јабука која касно сазри, дуго стоји (Неколико цртица о јабуци)”, *Фолклористика: часопис Удружења фолклориста Србије*, 61.

¹⁹ Павле Софрић Нишевланин, нав. дело, 112; запажање мср Иване Нешовановић.

²⁰ Дамјан Антонијевић, *Мит и сиварносј: њоезија Васка Поје*, Просвета, Београд 1996, 146.

²¹ Исто.

А када је реч о поређењу два циклуса песама, о Светом Сави и о Косовском боју, може се закључити да је Попа у првом циклусу тежио понародњавању лика Светог Саве, његовом поновном оземљењу, па у извесној мери и паганизовању, не доводећи притом у питање статус, његову светост у хришћанском смислу. У другом циклусу, међутим, песнички процес се кретао у супротном смеру, наглашавањем сличности косовског мученика, венцоносца Лазара са његовим праликом и, колико је то било могуће, са ликом Исуса Христа.²²

Мит се гнезди у језику на начин који се легитимише као важан поетички поступак у интегралној Књижи Васка Попе. Попа најпре расклапа конвенционални језички исказ (клише) на саставне делове, а затим те фрагменте доводи у међусобне релације на најнезамисливије могуће начине, остављајући испод наизглед лаконских, колоквијалних исказа „прежитке” дубинских културних слојева: „У поезији Васка Попе живе елементи савременог говорног језика, његови свакодневни обрти и прозаизми, који се под притиском поетског сажимања усијавају до новог интензитета, остајући при том верни својој првобитној природи.”²³ Такав је случај са песмом „Бој на Косову пољу” из циклуса „Косово поље”:

Побеснело жедно оружје
Сâмо се насред поља уједа

Из смртно рањенога гвожђа
Река наше крви извире
Тече увис и увире у сунце
(В. Попа, *Сабране њесме*, 230)

Полазећи од фразеологизма „бити жедан крви”, Попа га повезује са бесом битке, са деструктивним, рушилачким агенсом који покреће људе да убијају, сакате, руше, пале, разарају. Лирским персонификацијама се указује на дехуманизујући карактер рата који огољује нагонску, животињску страну човекове природе (оружје које *режи*, које *је њобеснело*, које *се насред поља уједа*, које *је смртно рањено*). Од те метонимијске слике, повратним трансфером фигуративних значења и њиховим свођењем на огољене, дословне везе међу појмовима, материјализујући тропе, песник ствара упечатљиве, загонетне слике.²⁴

²² Александар Петров, *Јуџиро мислено*, Академска књига, Нови Сад 2008, 52.

²³ И. В. Лалић, „О поезији Васка Попе”, 360.

²⁴ В. Б. Сувајџић, нав. дело, 369.

Наговештај овог мисаоног трансфера расклапања фразеологизма „бити жедан крви” и метафоричког преноса значења среће мо у песми „Осуђен бодеж” у циклусу „Знамења”:

Наг сивооки бодеж
Насред Млечног пута лежи

Како се само праћака
У звезданој прашини
Да ли је крви жедан

(В. Попа, *Сабране њесме*, 149; подвукао Б. С.).

Истичући обредни карактер загонетке, упућујући на њену везу са паганским и митским, Новица Петковић наводи:

Пошто обред, по правилу, подразумева постојање светог наспрам световног, може се претпоставити да је ритуална радња одгонетања уводила свог учесника у засебан, свети или посвећени простор. Да би се у тај простор ушло, ваља у одређено време одгонетнути бар једну загонетку. [...] Што важи за загонетку, могли бисмо рећи, важи и за остале паремијске врсте, и уопште за усмено песništво, нарочито лирско. А у начелу и за фразеологију. И чим је њихове обрасце увео у песму, па ма колико да их је саображавао са потпуно новом замишљу и наменом, Попа је био усмерен према њиховим доњим, запретаним, старим представама и знамењима.²⁵

Трећа песничка збирка Васка Попе, *Сјоредно небо*, представља, вероватно, његову најстроже компоновану и можда најслојевитију збирку,²⁶ у значајној мери засновану на народној традицији:

Приметимо да се у свом развојном путу од *Коре* до *Сјоредног неба* песник, као неки оковани Прометеј у чежњи за слободним летом, све више приближавао изворима народног духа и фолклорна језичка средства све доследније примењивао и „претакао” у модерне поетске облике.²⁷

„Глава бескућница” из циклуса „Знамења” (*Сјоредно небо*) упућује на „Венцоноса са Косова поља” из циклуса „Косово поље” (*Усјравна земља*):

²⁵ Новица Петковић, *Огледи о српским њесницима*, Институт за књижевност и уметност, Београд 2005, 225.

²⁶ Весна Цидилко, *Сјудује о њоейици Васка Поје*, Службени гласник, Београд 2008, 68.

²⁷ Владимир Кажих, *Поезија и њоейика Васка Поје*, [б. и.], Београд 1972, 156.

Држи на длану своју одсечену главу
Светлозарну своју задужбину
И сунчеву намесницу
У свеопштем мраку
(В. Попа, *Сабране њесме*, 231)

У народној традицији избор кнеза Лазара је опеван као духовни подвиг који је садржан у презрењу земаљског и смрти, те ће Попа „мисаону и етичку суштину покосовске писане и усмене књижевности везати за хелиоцентрички систем ове поезије. Припадност соларном култу јесте у жртви, у величини жртве, али и у вредностима и величини идеала”.²⁸ Несумњиво је да је један мисаони ток ове слике пореклом из усмене традиције, из варијаната песама „Обретеније главе кнеза Лазара”.

Мотив липе послужио је Попи и за творење синтагме „пралипов језик”, за којим у својој поезији трага, у жељи да открије пракорене поетског изражавања.²⁹

Загонетање игре

Јохан Хојзинга је игру дефинисао као „добровољну радњу која се одвија унутар неких утврђених временских и просторних граница, према добровољно прихваћеним али обавезним правилима, којој је циљ у њој самој”. Поетика игре у поезији Васка Попе заснована је на сложеним интертекстуалним релацијама према усменој поезији и средњовековном појању, али и метатекстуалним спонама са универзалним мотивским регистрима светске поезије. Попина игра је прозачна, космогонијска, вечна. То је игра за живот, игра стварања, али и игра смрти, разарања, прождирућа, исцрпљујућа, самозатајна. Попина игра је игра на живот и смрт. Прапостојбински митска, судбински метафизичка, предачки завереничка. Идиоматска и формулативна игра, архаичног порекла и високог артистичког умећа, фолклорна и метајезичка.

У том контексту, индикативан је Попин циклус „Игре”, четврти циклус у књизи *Нејочин-џоље*, објављен први пут 1955. године у часопису *Дело. Игре* чине тринаест песама и то: „Пре игре”, затим „Игре Клина”, „Жмуре”, „Заводника”, „Свадбе”, „Ружокрадице”. Предах пружа песма „Између игара”. Следе „Игре Јурке”, „Семена”,

²⁸ Д. Антонијевић, нав. дело, 183.

²⁹ Миодраг Матицки, „Искушавања седмерца – трагања за 'пралиповим језиком' Васка Попе”, *Даница: српски народни илустрирани календар за јодину 2021* (28), Вукова задужбина, Београд 2021, 324.

„Труле кобиле”, „Ловца” и „Пепела”. Циклус окончава песма „После игре”.

Попине „Игре” су изузетно сурове и трагичне. Играчи су анонимни. То су један, други – остали или неко, некога, неки. Игра се до краја док се не уђе у ништавило, у апсолутно ништа. Игре су непрестане и наизменичне. Не игра се без улога, а улог су: делови сопственог тела, цело тело, живот, судбина.

Попине *Игре* су игре у које човек улаже све што поседује, делове тела, ум, срце, свој живот, па и своју сопствену смрт. Игра се у највише улоге, махнито и без предаха, усредсређено и дисциплиновано, са непрестаним заменама улога. У духу са поетиком народне књижевности и дечјег фолклора, то су игре скривања, трагања и откривања. Оне никада не престају. Игра се видом, слухом, осетом; игра се покретом, отпором, притиском. Игра се падањем у бездан и вечитим безнадежним успињањем до себе. Игра се за себе, у себи, у сваком углу себе. Игра се играма које су поникле „у самом срцу столетних ноћи”. Игра се смислено и дисциплиновано, према утврђеним правилима. Игра се бесциљно и сумануто. Игра се пре и после игре:

ПРЕ ИГРЕ

Зорану Мишићу

Зажмури се на једно око
Завири се у себе у сваки угао
Погледа се да нема ексера да нема лопова
Да нема кукавичјих јаја

Зажмури се и на друго око
Чучне се па се скочи
Скочи се високо високо високо
До наврх самог себе

Одатле се падне свом тежином
Данима се пада дубоко дубоко дубоко
На дно свога понора

Ко се не разбије у парампарчад
Ко остане читав и читав устане
Тај игра

(В. Попа, *Сабране њесме*, 81)

Овде ћемо уочити низ аналогича са (дечјим) фолклором, у прошлости и данас. Као што је познато, Вук Караџић је забележио, у *Српском рјечнику* (1818; 1852) и у *Живоју и обичајима народа српскога* највећма, сијасет игара: клис, прстен, крмача, вино, зец, скакање, металка, обрталка, рвање, нишан и др. Овде посебно треба указати на Вукову лексикографску дефиницију *иџре* у *Рјечнику* из 1852, у којој су издвојена два значења: „забавна игра (*Spiel, lusus, ludus*)” и „орска игра (*Tanz, chorea*)”.³⁰

Већина дечјих игара се одвија према устаљеној матрици чије трагове примећујемо и у понорном, разиграном циклусу Васка Попе. Започињући поделом улога и дефинисањем правила, игра се завршава променом улога и новом игром. Тако је, на пример, у игри *ћулање*, која се у Црној Гори зове *џрабикаја*:

Уобичајен завршетак већине код Вука описаних игара исти је као и данас. Наиме, игра се завршава променом улога. Тако је, на пример, у игри *ћулање* (игра која се у Црној Гори зове *џрабикаја*). Одредница *ћулање*, унета у *Рјечник* из 1852. (нема је у *Рјечнику* из 1818), преузета је у целини под одговарајућим насловом у Етнографске списе...³¹

У дечјем фолклору за побеђене играче предвиђена је, често сурова, физичка казна. Они могу да буду понижени и на тај начин што ће бити приморани да једу неприличну храну:

И други етнографски записи међу казнама понижавања потврђују различите облике принуде побеђеног да поједе неприличну храну. На пример, казна вадити прсте из воде или из мекиња изводи се на тај начин што кажњени „клекне на кољена, а преда њ метну тањир и у њему воде или мекиња, како већ осуда гласи. Прстен се метне усред тањира у воду или мекиње. Онај, те вади, свеже рука озад, па се прегне првијем дијелом, те вади зубима прстен тражећи га језиком по мекињама. Ова је онајстрашнија осуда, али ја сам гледао случајева гдје се и она врши.”³²

Игра се не сме напустити, ни по коју цену. Игра је вечна, и непрестано се обнавља у себи самој:

³⁰ В. Биљана Сикимић, „Антрополошко-лингвистичко читање Вуковог етнографског текста: дечје игре”, у: *Вук Стефановић Караџић 1787–1864–2014*, (ур.) Нада Милошевић-Ђорђевић, САНУ, Београд 2015 [2016], 448.

³¹ Б. Сикимић, нав. дело, 455.

³² Лука Грђић Бјелокосић, „Српске народне игре из Босне и Херцеговине”, 1907, 93; Б. Сикимић, нав. дело, 454–455.

Слична је и казна за побеђене на поселима: легну на под а неко из групе победника их удара по коленима и раменима опонашајући ударце чекићем. Ова казна се зове граде ћуприју.³³

У Попином циклусу ова казна је подигнута на метафизички ниво губљења физичког интегритета играча:

ИГРЕ КЛИНА

Један буде клин други клешта
Остали су мајстори

Клешта дохвате клин за главу
Зубима га рукама га дохвате
И вуку га вуку
Ваде га из патоса
Обично му само главу откину
Тешко је извадити из патоса клин

Мајстори онда кажу
Не ваљају клешта
Развале им вилице поломе им руке
И баце их кроз прозор

Неко други затим буде клин
Неко други клешта
Остали су мајстори
(В. Попа, *Сабране њесме*, 82)

Васко Попа интегралном визијом свога певања ослушкује „бескрајну песму народног песника” одгонетајући трагове „родне понорнице” усмене културе коју, у „руковети народних умотворина” *Од златна јабука*, назива „жилом хранитељком” нашег бивства:

Загонетним, никад до краја одгонетнум трагом те родне понорнице једино се може допрети до срца света и учинити да се чује један бар откуцај његов и гласом наше земље и наших људи.³⁴

У свом „Зборнику песничких сновиђења”³⁵ Попа ће посебно нагласити поетику загонетања као образац песничке игре:

³³ Б. Сикимић, нав. дело, 453.

³⁴ В. Попа, *Од златна јабука*, 7.

³⁵ Васко Попа, *Поноћно сунце*, Нолит, Београд 1962.

Пролећно сунце приносе нам, ето, песници. Исковали су га, чини нам се, од самих загонетака без одгонетке. Замесили га до уклетих, неизрецивих самогласника и сугласника и чарањем до белог усијања довели. Изнели га из својих снова с ове или оне стране очних капака. Изнели га из својих виђења с ове или оне стране земље и неба.³⁶

Попине дубоке, застрашујуће метафизичке слике, испод појавне једноставности дечјих игара, носе озбиљна упозорења. Данас када се, у све тамнијим нијансама есхатолошког доживљаја света, људи дехуманизују и свде на само једну могућност своје људскости; када постоји готово опипљива претња историји и будућности нашег постојања; када су играчи и даље колективни и анонимни, а игре све суровије и све трагичније; када су на глобалној драмској сцени на репертоару готово искључиво игре насиља и невиних жртава; у небројеним проклетим авлијама и казаматима који се множе по свету, и у којима учесници игре губе главе, удове, предметни свет и природу која их окружује, све до губитка сопства и људског идентитета, писци, више него икада раније, морају да играју своју игру. Игру у коју се улаже све што се поседује за непроцењиво сазвежђе личног интегритета и идентитета. За лепоту и смисао. За наизглед излизане, али вечне идеје правде, једнакости и слободе. За језик коме служе, и књижевност чији су заступници. Само тако се може, ако не очувати, оно барем опевати душа човечанства.

Др Бошко Ј. Сувајџић
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Катедра за српску књижевност са јужнословенским књижевностима
bosko.suvajdzic@fil.bg.ac.rs

³⁶ В. Попа, *Сабране њесме*, 595.